

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

№10

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

10-jild
10-son
Oktyabr, 2026

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.:

+998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullievich - i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)

Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)

Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)

Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)

Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)

Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)

Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)

Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)

Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Ubaydullayev G‘ayrat Zuvaytovich - i.f.n., dotsent

Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Xo‘janova Gulshoda Otamurodovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)

Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)

Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Учредитель:

Каршинский государственный технический университет

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук, профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в электронной форме и публикуется через официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал «Инновационная экономика» включён в перечень национальных научных изданий на основании решения Президиума Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 5 апреля 2025 года № 369.

В журнале публикуются статьи по следующим рубрикам:

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик (Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор (Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор, (Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик (НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор (Таджикистанский аграрный университет им. Ш. Шотемура)

Габдуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент (Национальный исследовательский университет «Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник (Российского университета дружбы народов имени П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент (Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н., профессор (Национальная академия наук Республики Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор (Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Незаймакин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор, академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-заде Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбонович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Эркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шамшинур Шухратовна - д.э.н. (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Убайдуллаев Гайрат Зувайтович - к.э.н., доцент

Ходжакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишиерович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Алимова Муниса Юлчиевна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Эргашева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н. (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Жонузов Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Ходжанова Гулиода Отамуродовна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н. (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н. (PhD)

Панжиев Самижон Аликулович - PhD, доцент

BUDJET TASHKILOTLARIDA HISOB SIYOSATINI O'ZGARTIRISH, XATOLARNI BARTARAF ETISH VA UNING NATIJALARINI MOLIYAVIY HISOBOTDA OCHIB BERISH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH

Xabilov Djaxongir Hakimovich

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПОРЯДКА ИЗМЕНЕНИЯ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ, ИСПРАВЛЕНИЯ ОШИБОК И РАСКРЫТИЯ ИХ ПОСЛЕДСТВИЙ В ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ БЮДЖЕТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Хабиллов Джахонгир Хакимович

IMPROVING THE PROCEDURES FOR CHANGING ACCOUNTING POLICIES, CORRECTING ERRORS, AND DISCLOSING THEIR EFFECTS IN THE FINANCIAL STATEMENTS OF BUDGETARY ORGANIZATIONS

Xabilov Djahongir Hakimovich

Annotatsiya. Maqolada budget tashkilotlarida hisob siyosatining o'zgarishi, hisob bahosidagi o'zgarish va oldingi davr xatolarini bir-biridan farqlash hamda ularning natijalarini moliyaviy hisobotda aks ettirish masalalari tadqiq etilgan. Amaliyotda ushbu uch holatning aralashtirib yuborilishi hisobot ko'rsatkichlarining taqqoslanuvchanligini buzishi asoslab berilgan. Muallif tomonidan IPSAS 3 talablariga tayangan holda ketma-ket savollar asosidagi tasniflash algoritmi hamda xatolarning ahamiyatligi va ochib berish to'liqligini baholash tizimi taklif etilgan.

Kalit so'zlar: hisob siyosati o'zgarishi, hisob bahosidagi o'zgarish, oldingi davr xatolari, retrospektiv qo'llash, prospektiv qo'llash, ahamiyatlilik, ochib berish, budget tashkiloti.

Аннотация. В статье исследованы вопросы разграничения изменений учетной политики, изменений учетных оценок и ошибок прошлых периодов в бюджетных организациях, а также отражения их последствий в финансовой отчетности. Обосновано, что смешение этих трех случаев на практике нарушает сопоставимость показателей отчетности. Автором на основе требований МСФО ОС 3 предложен алгоритм классификации, построенный на последовательных вопросах, а также система оценки существенности ошибок и полноты раскрытия информации.

Ключевые слова: изменение учетной политики, изменение учетной оценки, ошибки прошлых периодов, ретроспективное применение, перспективное применение, существенность, раскрытие информации, бюджетная организация.

Annotation. The article examines the distinction between changes in accounting policy, changes in accounting estimates and prior period errors in budgetary organizations, as well as the presentation of their effects in financial statements. It is substantiated that confusing these three cases in practice impairs the comparability of reported figures. Based on IPSAS 3 requirements, the author proposes a classification algorithm built on sequential questions, as well as a system for assessing the materiality of errors and the completeness of disclosures.

Keywords: change in accounting policy, change in accounting estimate, prior period errors, retrospective application, prospective application, materiality, disclosure, budgetary organization.

KIRISH

Moliyaviy hisobotning foydalanuvchilar uchun qimmatli ko'p jihatdan uning turli davrlar bo'yicha

taqqoslanuvchanligiga bog'liq. Taqqoslanuvchanlik esa hisob siyosatining izchil qo'llanilishini, uning o'zgarishlari va aniqlangan xatolarning esa belgilangan

tartibda aks ettirilishini talab qiladi. Budget tashkilotlarida bu masala alohida ahamiyatga ega, chunki ularning hisobot ko'rsatkichlari budget ijrosini baholash, keyingi yil budgetini rejalashtirish va nazorat organlari xulosalari uchun asos bo'ladi [8].

Budget tashkilotlarida hisobni takomillashtirish, xalqaro standartlarga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida hisob siyosatiga o'zgartirishlar kiritish holatlarini ko'paymoqda. Shu bilan birga, amaliyotda uch xil holat — hisob siyosatining o'zgarishi, hisob bahosidagi o'zgarish va oldingi davr xatosini tuzatish ko'pincha bir-biridan farqlanmaydi. Masalan, asosiy vositalarning foydali xizmat muddatini qayta ko'rib chiqish hisob siyosatining o'zgarishi sifatida rasmiylashtiriladi yoki, aksincha, o'tgan yili yo'l qo'yilgan xato joriy davr xarajatlari orqali "jimgina" tuzatiladi va hisobotda ochib berilmaydi.

"Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonunda moliyaviy hisobotning ishonchligi va hisob siyosatining izchilligi talablari belgilangan [1]. Ushbu talablarni budget tashkilotlarida amalda ta'minlash uchun uch holatni farqlashning aniq va takrorlanuvchan tartibi zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi budget tashkilotlarida hisob siyosati o'zgarishi, hisob bahosidagi o'zgarish va xatolarni farqlashga mo'ljallangan tasniflash algoritmi va baholash tizimini ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur masalaning meyoriy asosi IPSAS 3 "Hisob siyosati, hisob baholaridagi o'zgarishlar va xatolar" standartida belgilangan [2]. Standartga ko'ra hisob siyosati faqat bu qonunchilik yoki standart talab qilganda yoki o'zgarish ishonchliroq va ahamiyatliroq axborot berishi asoslanganda o'zgartiriladi hamda, qoida tariqasida, retrospektiv qo'llaniladi. Hisob bahosidagi o'zgarish esa yangi axborot yoki tajriba natijasi bo'lib, prospektiv, ya'ni joriy va kelgusi davrlarda aks ettiriladi. Ahamiyatli oldingi davr xatolari retrospektiv qayta hisoblash orqali tuzatiladi. Standartda hisob siyosati o'zgarishini hisob bahosidagi o'zgarishdan farqlash qiyin

bo'lgan hollarda uni hisob bahosidagi o'zgarish sifatida qarash belgilangan.

IASB tomonidan IAS 8 standartiga kiritilgan tuzatishlar bilan "hisob bahosi" tushunchasining ta'rifi aniqlashtirilgan bo'lib, hisob bahosi o'lchashdagi noaniqlikka ega bo'lgan moliyaviy hisobotdagi pul summasi sifatida belgilangan [3]. Bu aniqlashtirish farqlash muammosining amaliyotda qanchalik dolzarb ekanligini ko'rsatadi. IPSAS 1 standartida esa moliyaviy hisobotning taqqoslanuvchanligi va qiyosiy axborotni taqdim etish talablari belgilangan [4].

Ilmiy adabiyotlarda E. Hendriksen va M. van Breda hisob usullarining izchilligini hisobot taqqoslanuvchanligining asosiy sharti sifatida ko'rsatgan [5]. J. Chan davlat hisobining maqsadlarini tahlil qilib, hisobdorlik funksiyasi hisobot ko'rsatkichlarini davrlar bo'yicha taqqoslash imkoniyatiga tayanishini ta'kidlaydi [6]. I. Bruska va hammualliflari Yevropa mamlakatlarida davlat sektori hisobini uyg'unlashtirish tajribasini o'rganib, hisob islohotlari davrida hisob siyosati o'zgarishlarini ochib berish sifati taqqoslanuvchanlikka jiddiy ta'sir qilishini qayd etgan [7].

Mahalliy tadqiqotlarda hisob siyosatini shakllantirish masalalari o'rganilgan bo'lsa-da, budget tashkilotlari uchun uch holatni farqlashning amaliy algoritmi va ochib berish sifatini baholash vositalari ishlab chiqilmagan.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda meyoriy-qiyosiy tahlil, tasniflash, algoritmash, mantiqiy tahlil, ahamiyatlilikni miqdoriy baholash va nazorat ro'yxati (cheklist) usullaridan foydalanildi. Algoritmni ishlab chiqishda IPSAS 3 va IAS 8 standartlarining talablari qiyosiy o'rganildi. Algoritm va baholash tizimi budget tashkilotlari amaliyotida uchraydigan tipik vaziyatlarni aks ettiruvchi shartli misollar asosida sinab ko'rildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Uch holatni farqlash uchun avvalo ularning mohiyati, budget tashkilotlari uchun xos misollari, hisobda aks ettirish usuli va ochib berish talablari taqqoslandi (1-jadval).

1-jadval.

Hisob siyosati o'zgarishi, hisob bahosidagi o'zgarish va xatolarning qiyosiy tavsifi⁵⁹

Belgi	Hisob siyosatining o'zgarishi	Hisob bahosidagi o'zgarish	Oldingi davr xatosi
Mohiyati	Tan olish, baholash asosi yoki taqdim etish tamoyilining o'zgarishi	Yangi axborot yoki tajriba asosida taxminiy summaning qayta ko'rib chiqilishi	O'sha paytda mavjud bo'lgan ishonchli axborotdan foydalanmaslik yoki uni noto'g'ri qo'llash
Budget tashkilotiga xos misol	TMZni hisobdan chiqarish usulini o'zgartirish	Asosiy vositalarning foydali xizmat muddatini qayta ko'rib chiqish	Asosiy vositani xarajat sifatida hisobdan chiqarish
Aks ettirish usuli	Retrospektiv (amalda imkonsiz bo'lganda — prospektiv)	Prospektiv: joriy va kelgusi davrlarda	Ahamiyatli bo'lsa — retrospektiv qayta hisoblash
Ochib berish talablari soni	4 ta: mohiyati; sabablari; har bir modda bo'yicha tuzatish summasi; oldingi davrlarga tegishli summa	2 ta: mohiyati; joriy va kelgusi davrlarga ta'siri summasi	3 ta: mohiyati; har bir modda bo'yicha tuzatish summasi; eng erta davr boshiga tuzatish summasi

⁵⁹ Manba: IPSAS 3 [2] asosida muallif ishlanmasi.

Jadval uch holatning hisobda aks ettirilishi tubdan farq qilishini ko'rsatadi. Shu sababli tasniflashdagi xato hisobotning taqqoslanuvchanligini bevosita buzadi: hisob bahosidagi o'zgarish retrospektiv aks ettirilsa, oldingi davr ko'rsatkichlari asossiz o'zgartiriladi; xato joriy davr orqali tuzatilsa, joriy yil ko'rsatkichlari sun'iy ravishda buziladi.

Ushbu muammoni hal etish uchun biz ketma-ket savollarga asoslangan tasniflash algoritmini taklif etamiz. Algoritmning asosiy afzalligi shundaki, savollar tartibi qat'iy belgilangan va har bir savolga "ha" yoki "yo'q" javobi berish orqali holat bir ma'noli tasniflanadi (2-jadval).

2-jadval.

Hisob siyosati o'zgarishi, hisob bahosidagi o'zgarish va xatolarni tasniflash algoritmi⁶⁰

Qadam	Savol	"Ha" bo'lsa	"Yo'q" bo'lsa
1	O'zgarish oldingi davrda mavjud bo'lgan va olinishi mumkin bo'lgan ishonchli axborotdan foydalanmaslik yoki uni noto'g'ri qo'llash (arifmetik xato, siyosatni noto'g'ri qo'llash, faktlarni e'tiborsiz qoldirish) natijasimi?	XATO → 5-qadam	2-qadamga o'tiladi
2	O'zgarish yangi meyoriy hujjat yoki standart talabi bilan bog'liqmi?	Majburiy hisob siyosati o'zgarishi (o'tish qoidalari bo'yicha)	3-qadamga o'tiladi
3	O'zgarish tan olish, baholash asosi yoki taqdim etish tamoyilining boshqa usulga almashtirilishimi?	Ixtiyoriy hisob siyosati o'zgarishi (asoslash talab etiladi)	4-qadamga o'tiladi
4	O'zgarish yangi axborot yoki tajriba asosida taxminiy summaning (xizmat muddati, qoldiq qiymat, zaxira foizi) qayta ko'rib chiqilishimi?	Hisob bahosidagi o'zgarish (prospektiv)	Yangi yoki mazmunan farq qiluvchi operatsiya — hisob siyosati o'zgarishi hisoblanmaydi
5	Xato ahamiyatlilik chegarasidan oshadimi ($M \geq 0,5\%$)?	Retrospektiv tuzatish va ochib berish	Joriy davrda tuzatish

Algoritmida savollar tartibi tasodifiy emas. Xato haqidagi savol birinchi o'ringa qo'yilgan, chunki amaliyotda xatolar ko'pincha "hisob siyosatini aniqlashtirish" yoki "baholarni qayta ko'rib chiqish" sifatida niqoblanadi. Birinchi qadamda xato ehtimoli istisno qilingandan keyingina qolgan holatlar ko'rib chiqiladi. To'rtinchi qadamdagi "yo'q" javobi ham muhim: tashkilotda ilgari bo'lmagan operatsiyalar uchun yangi qoida belgilanishi hisob siyosatining o'zgarishi hisoblanmaydi va retrospektiv tuzatishni talab qilmaydi.

Algoritmning beshinchi qadami xatolarning ahamiyatligini baholashga bag'ishlangan. Buning uchun quyidagi ko'rsatkichdan foydalanish taklif etiladi:

$$M = \frac{|X_x|}{B} \times 100\%, (1)$$

bu yerda:

M — xatoning nisbiy ahamiyatlilik darajasi, %;

X_x — aniqlangan xato summasi;

$|X_x|$ — xato summasining mutlaq qiymati;

B — taqqoslash bazasi.

Bunda baza xatoning tabiatiga qarab belgilanadi: xarajatlarga ta'sir qiluvchi xatolar uchun — yillik kassa xarajatlari;

balans moddalariga ta'sir qiluvchi xatolar uchun — jami aktivlar.

Ahamiyatlilik darajalari quyidagicha belgilanishi tavsiya etiladi: $M < 0,5\%$ — ahamiyatsiz (joriy davrda tuzatiladi); $0,5\% \leq M < 2\%$ — ahamiyatli (retrospektiv tuzatish va ochib berish); $M \geq 2\%$ — o'ta muhim (retrospektiv tuzatish, ochib berish, rahbar va yuqori turuvchi tashkilotga xabar berish, xato sabablari bo'yicha ichki nazorat tahlili).

Baholash tizimining ikkinchi elementi — ochib berish to'liqligi koeffitsiyenti:

$$D = \frac{\sum d_b}{\sum d_t}, (2)$$

Bu yerda d_b — moliyaviy hisobotga tushuntirishlarda amalda ochib berilgan axborot talablari soni; d_t — tegishli holat uchun belgilangan jami ochib berish talablari soni. Dkoeffitsiyentining 1 ga yaqinlashishi moliyaviy hisobotda axborotni ochib berish darajasining yuqoriligini anglatadi.

Algoritm va baholash tizimi yillik kassa xarajatlari 9 800 mln so'm bo'lgan shartli budjet tashkilotida yil davomida yuzaga kelgan beshta holat misolida sinab ko'rildi (3-jadval).

⁶⁰ Manba: muallif ishlanmasi. Izoh: 3- va 4-qadamlarda holatni bir ma'noli farqlash imkoni bo'lmasa, u hisob bahosidagi o'zgarish sifatida tasniflanadi [2].

Tasniflash algoritmini qo'llash natijalari (shartli misol)⁶¹

Holat	Amaliyotdagi rasmiylashtirish	Algoritm bo'yicha tasnif (qadam)	Aks ettirish	D (amaldagi / talab)
Transport vositalarining xizmat muddati texnik ekspertiza xulosasiga ko'ra 8 yildan 5 yilga qisqartirildi (eskirish +46 mln so'm)	Hisob siyosatining o'zgarishi	Hisob bahosidagi o'zgarish (4)	Prospektiv	1 / 2
TMZni hisobdan chiqarishda FIFO usulidan o'rtacha tannarx usuliga o'tildi (ta'sir 14 mln so'm)	Hisob siyosatining o'zgarishi	Ixtiyoriy hisob siyosati o'zgarishi (3)	Retrospektiv	1 / 4
O'tgan yili 64 mln so'mlik kompyuter texnikasi asosiy vosita o'rniga xarajat sifatida hisobdan chiqarilgan	Joriy davr hisobida tuzatildi	Xato, $M = 0,65\%$ — ahamiyatli (1, 5)	Retrospektiv	0 / 3
Shubhali debitorlik qarzlari bo'yicha zaxira foizi yangi ma'lumotlar asosida oshirildi	Rasmiylashtirilmagan	Hisob bahosidagi o'zgarish (4)	Prospektiv	1 / 2
Birinchi marta pullik xizmatlar ko'rsatila boshlandi va daromadni tan olish tartibi belgilandi	Hisob siyosatining o'zgarishi	O'zgarish hisoblanmaydi (4, "yo'q")	Joriy davrdan	—
Jami	—	—	—	3 / 11 = 0,27

Natijalar shuni ko'rsatadiki, beshta holatdan uchta amaliyotda noto'g'ri tasniflangan, yana biri esa umuman rasmiylashtirilmagan. Xususan, xizmat muddatini qayta ko'rib chiqish hisob siyosatining o'zgarishi sifatida rasmiylashtirilgan, va holanki bu yangi texnik axborot asosidagi hisob bahosi o'zgarishidir va retrospektiv qayta hisoblashni talab qilmaydi. Eng jiddiy kamchilik uchinchi holatda aniqlandi: ahamiyatli xato ($M = 64 / 9\ 800 = 0,65\%$) joriy yil hisobida tuzatilgan, natijada joriy yil xarajatlari asossiz kamaygan, oldingi yil ko'rsatkichlari esa buzilganicha qolgan. Beshinchi holat esa teskari xatoga misol: yangi operatsiya uchun qoida belgilanishi hisob siyosatining o'zgarishi sifatida qaralib, ortiqcha rasmiylashtirishga sabab bo'lgan.

Ochib berish to'liqligi koeffitsiyenti atigi 0,27 ni tashkil etgan, ya'ni moliyaviy hisobotga tushuntirishlarda talab etiladigan axborotning to'rtidan bir qismigina ochib berilgan. Algoritm bo'yicha to'g'ri tasniflangan taqdirda har bir holat uchun ochib berish talablari 1-jadval asosida aniq belgilanadi va D koeffitsiyentini 1,0 ga yaqinlashtirish imkoni paydo bo'ladi.

Taklif etilayotgan tartibni joriy etish uchun hisob siyosati to'g'risidagi buyruqqa "Hisob siyosati o'zgarishlari, hisob baholaridagi o'zgarishlar va xatolarni tuzatish" nomli alohida bo'lim kiritish, unda tasniflash algoritmi, ahamiyatlilik chegaralari va ochib berish talablari ro'yxatini belgilash hamda har bir holat

bo'yicha bosh hisobchi tomonidan tasniflash xulosasi tayyorlanishini nazarda tutish maqsadga muvofiq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi.

Birinchidan, budget tashkilotlarida hisob siyosatining o'zgarishi, hisob bahosidagi o'zgarish va oldingi davr xatolari amaliyotda ko'pincha farqlanmaydi, bu esa moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarining davrlar bo'yicha taqqoslanuvchanligini buzadi.

Ikkinchidan, muallif tomonidan IPSAS 3 talablari asosida ishlab chiqilgan tasniflash algoritmi qat'iy tartibdagi beshta savol orqali har bir holatni bir ma'noli tasniflash imkonini beradi. Xato haqidagi savolning birinchi o'ringa qo'yilishi xatolarni hisob siyosati yoki baho o'zgarishi sifatida niqoblash imkoniyatini cheklaydi.

Uchinchidan, xatolarning ahamiyatlilik ko'rsatkichi va uch pog'onali ahamiyatlilik shkalasi xatolarni joriy davrda yoki retrospektiv tuzatish to'g'risidagi qarorni asoslash imkonini beradi.

To'rtinchidan, ochib berish to'liqligi koeffitsiyenti moliyaviy hisobotga tushuntirishlar sifatini miqdoriy baholaydi va ichki hamda tashqi nazorat uchun qulay vosita hisoblanadi.

Taklif etilgan algoritm va baholash tizimini budget tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqish bo'yicha

⁶¹ Manba: muallif hisob-kitoblari (shartli ma'lumotlar asosida).

<https://globalsciencehub.uz/index.php/IE/uz>

uslubiy tavsiyalarga kiritish hamda bosh hisobchilarni o'qitish dasturlarida foydalanish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. 2016-yil 13-aprel, O'RQ-404-son. // www.lex.uz
2. IPSASB. IPSAS 3 "Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors" // Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. — New York: IFAC.
3. IASB. IAS 8 "Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors" (Definition of Accounting Estimates — Amendments to IAS 8). — London: IFRS Foundation, 2021.
4. IPSASB. IPSAS 1 "Presentation of Financial Statements" // Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. — New York: IFAC.
5. Hendriksen E.S., van Breda M.F. Accounting Theory. 5th ed. — Homewood: Irwin, 1992.
6. Chan J.L. Government Accounting: An Assessment of Theory, Purposes and Standards // Public

Money & Management. — 2003. — Vol. 23, No. 1. — P. 13–20.

7. Brusca I., Caperchione E., Cohen S., Manes Rossi F. (eds.) Public Sector Accounting and Auditing in Europe: The Challenge of Harmonization. — Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015.

8. O'zbekiston Respublikasining Budget kodeksi. 2013-yil 26-dekabr, O'RQ-360-son (o'zgartish va qo'shimchalar bilan). // www.lex.uz

Muallif(lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Xabilov Djaxongir Hakimovich O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi universiteti mustaqil izlanuvchisi / Хабилов Джахонгир Хакимович Самостоятельный соискатель Университета общественной безопасности Республики Узбекистан / Xabilov Djahongir Hakimovich Independent Researcher at the University of Public Safety of the Republic of Uzbekistan

E-mail: djaxongir@mail.ru

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz